

Sean Connery

(1930–2020)

Alfa moški

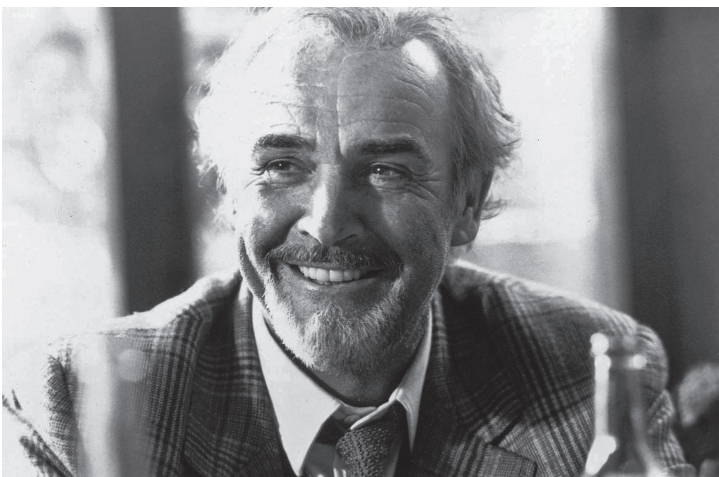
ANDREJ GUSTINČIČ

V smrti velikega škotskega igralca Seana Conneryja, ki je preminil v enaindevetdesetem letu oktobra 2020, je nekaj simboličnega. Bil je eden zadnjih filmskih zvezdnikov starega kova, primeren naslednik Clarka Gabla, Caryja Granta ali Johna Wayna in eden najboljših igralcev svoje generacije z izrazito moško lepoto brez kančka androgynosti. Visok in kosmat Škot z revnih ulic Edinburga je imel samozavest moža, ki se dobro počuti v lastnem telesu in ne čuti potrebe, da bi se opravičeval zaradi svoje moškosti. Imel je neko ponosno trmo, nekaj nevarnega, kar se je še posebej čutilo v filmih, ki jih je posnel v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, preden se je v starejših letih preoblikoval v toplejšo in bolj tolažilno figuro starega leva. Njegova igralska tehnika je bila omejena, le redko mu je uspelo pričarati ranljivost ali negotovost. Ali smo v **Ruski hiši** (The Russia House, 1990, Fred Schepisi) zares verjeli, da je pijanec in življenjska zguba? Manjkala mu je negotovost starejšega moškega, obupano zaljubljenega v veliko mlajšo žensko, ki jo je igrala Michelle Pfeiffer. Vseeno pa je njegova, morda v tej vlogi neustrezna, karizma nosila film, ker kot vsi veliki zvezdniki ni potreboval tistega, česar ni imel. Kar je imel, je bilo dovolj. »Z veličastnima izjemama Branda in Olivierja ni filmskega igralca, ki ga raje gledam kot Conneryja,« je zapisala filmska kritičarka Pauline Kael leta 1975. »Zaradi svoje vitalnosti je

najbolj bogato moški med vsemi angleško govorečimi igralci; tisti njegov gost, hrumeč škotski glas pravzaprav preoblikuje angleščino – ublaži ostre robove in humanizira sam jezik.«¹ Bil je prvi James Bond velikega platna in s tem postal globalna ikona. Umril je v letu, ko se govori, da bo vloga agenta 007 prevzela ženska, ko se zdi, da je feminizem prevzel žanrski film in je Conneryjev tip brezpogojnega in neoporečnega alfa moškega povsod na udaru.

Thomas Sean Connery se je rodil v revni proletarski družini v Edinburgu leta 1930. Bil je sin tovornjakarja in čistilke. Ko je bil star osem let, je začel je delati kot mlekar. Pet let pozneje je zapustil šolo, da bi finančno podpiral družino. Nekaj časa je preživel v mornarici, bil je mišičnjak in slikarski model. Igralsko kariero je začel v poznih petdesetih letih z vlogami v gledališču, na filmu in televiziji. V zgodnjih vlogah se že čuti tista prvinska sila, ki je postala zanj značilna in ki ni vedno privlačna. Na BBC-ju je bil leta 1961 ustrezno nečimrn Vronski do Ane Karenine, ki jo je odigrala Claire Bloom, in istega leta zelo dober Aleksander Makedonski v različici drame Terencea Rattigana **Adventure Story**, predvajane v živo v režiji Rudolpha Cartiera. Njegov Aleksander ni bil vizionar, kaj šele bog. Gnalo ga je neustavljivo fantovsko navdušenje.

1 Pauline Kael, *For Keeps*, New York, Dutton, 1994, str. 667.

Ruska hiša (1990)

Marnie (1964)

V šotoru poraženega perzijskega kralja Dareja je kot otrok v trgovini z igračkami. Filmska slava pa se mu je še izmikala.

Nihče ni mislil, da je ustrezen igralec za vlogo Jamesa Bonda, džentelmenskega agenta, ki ga je ustvaril Ian Fleming. Takoj ko se je pojavil na platnu s slavnimi besedami »Bond. James Bond« v prvem filmu serije **Dr. No** (1962, Terence Young), je vlogo naredil za svojo. Že mimobežen, skoraj prezirljiv način, kako je izgovoril te besede, je zaznamoval ton, ki ga je dal liku. Obvladal je geste, ki so dale Bondu njegov posebni čar in sta jih vsaj dve generaciji moških ponotranjili in naredili za svoje v dobrem in slabem smislu. Ko v **Goldfingerju** (1965, Guy Hamilton) eksplodira bomba, ki jo je podtaknil sam, Bond v svojem belem smokingu pripre oči in zamišljeno hitro pogleda vstran, medtem ko prižiga cigareto ter ležerno pristopi k šanku. S svojimi dolgimi koraki, nonšalanten kot panter, poln energije, ki samo čaka na priložnost, da izbruhne, je šel Connery skozi šest uradnih in en neuradni film o agentu 007. Ponujal je kombinacijo močne fizične navzočnosti in nonšalantne ravnodušnosti.

Sam je nekje povedal, da sta mu zgolj prva dva filma ponujala igralski izziv. V *Dr. No* in **Iz Rusije z ljubeznijo** (From Russia With Love, 1963, Terence Young) se je čutila grobost, ki jo je komaj nadzoroval. To je bil Bond, ki je lahko jezno udaril žensko, za katero je mislil, da mu laže – v tem je bil naslednik

zasebnih detektivov in drugih surovih fantov B-filma. S tretjim Jamesom Bondom, *Goldfinger*, je postal trdnejša različica Caryja Granta. Deloval je, kot da je vse, kar se dogaja okoli njega, zabavno, in da ni razloga za razburjanje. Postal je šarmantni vodič skozi filme, ki so bili v bistvu komedije smrti. V njegovem utelešenju lika je bilo vedno malo samoljubja, samoljubja človeka, ki ve, da lahko vzame vse, kar si želi. Connery je to sprejel brez kančka slabe vesti. Takšni so bili tudi Bondi, ki so mu sledili. Le da Roger Moore ali Pierce Brosnan nista izžarevala fizične moči in prekanjene inteligentnosti, ki bi občutek upravičenosti, da si lahko vzame, kar hoče, naredila prepričljiv in tudi grozeč. Sedanji Bond Daniel Craig je ta vidik agenta 007 drastično ublažil.

Pogled na Conneryjevega Bonda je zapletel zob časa, a tudi Connery sam. Njegova prva žena, avstralska igralka Diane Cilento, je v avtobiografiji zapisala, da jo je Connery dvakrat udaril v hotelski sobi po zabavi v Španiji, med snemanjem filma **The Hill** (1965, Sidney Lumet). Connery je obtožbo jezno zanikal, a sam v več intervjujih rekel, da meni, da ni napačno dati zaušnice ženski (ne pa je udariti s pestjo), če vse druge možnosti ne zaležejo. V novem tisočletju se je distanciral od prejšnjih izjav in povedal, da je vsako nasilje proti ženskam napačno. Bilo je kot zvonjenje po toči. Njegove prejšnje izjave so postale del njegovega javnega značaja.

The Offence (1973)

Dr. No (1962)

Zanimivo pa je, da je posnel kar nekaj filmov, ki se spopadajo z moškimi nasiljem in neobzdranim moškim nagonom. Alfred Hitchcock je leta 1964 v **Marnie** plenilski vidik Conneryja postavil v (relativno) bolj realističen kontekst. Igral je Marka Rutlanda, bogatega založnika iz Filadelfije, ki prelestno kleptomanko Marnie (Tippi Hedren) prisili, da se z njim poroči. Marnie ni samo tatica, ampak tudi sovražni seks. Odnos, ki se razvije, je izredno mučen, saj Mark postane njen zaščitnik, amaterski psihoterapevt in posiljevalec. Kot Bond je moški, ki je navajen dobiti vse, kar hoče, a ženska, ki si je želi, se ne odzove z nasmehom »bondovega dekleta«, temveč s strahom, gnusom in poskusom samomora. Spet izžareva neverjetno spolno moč, le da jo čutimo skozi njegovo nevoljno tarčo Marnie. Connery pokaže svoje distancirano opazovanje sveta, ko ironično študira Marnie med njenim razgovorom za službo. »Lovil sem te, ujel, in moj Bog, da te bom obdržal,« pozneje pove zmedeni in prestrašeni Marnie. Čeprav je Hitchcock nato povedal, da je želel igralca, ki bi bil bolj prepričljiv kot filadelfijski džentelmen, je s Conneryjem dobil Marka Rutlanda, ki je hkrati privlačen in strašen, in ta privlačnost in strah sta zasnovana na fizični lepoti ter fizični in psihološki dominaciji.

Connery je posnel kar pet filmov z režiserjem Sidneyjem Lumetom; dva najzanimivejša sta že omenjeni *The Hill* in **The Offence** (1973). V prvem je Joe Roberts, britanski vojak, ki je pristal v vojaškem zaporu, ker je udaril svojega nadrejenega. To je igra, ki jo pričakujemo od britanskega igralca iz delavskega razreda šestdesetih let prejšnjega stoletja. Je posebljenje provokativnosti. Tudi ko stoji mirno pred narednikom v zaporu, ne more skriti svojega prezira. Poskušajo ga zlomiti. Film je klavstrofobična študija moškega nasilja proti moškimi, avtoritete in ponižanja. Tudi sam junak ni imun na to ozračje brutalnosti in se pridruži zafrkavanju najšibkejšega ujetnika. Ko neobzdrana brutalnost na koncu zlomi samega Roberta, smo zelo daleč od neuničljivega Bonda.

Temačna Lumetova drama *The Offence* je eden najpogumnejših podvigov kakšnega velikega zvezdnika; v njej je Connery odigral odbijajoč lik brez česar koli privlačnega in podal neusmiljen portret grdega človeka. Igral je detektiva Johnnyja Johnsona v sivem angleškem mestu; mučijo ga spomini na nasilje, ki ga je videl kot policist. »Vsa ta trupla,« mrmra samemu sebi. »Smrdljiva, otekla, črna, gnila. Zaudarjajo po smrti.« Lovi pedofila, ki posiljuje deklice, a muči ga tudi poželenje prav po teh mladih žrtvah, po »njihovih telesih, njihovih belih telesih«. Ko v gozdu najde napadeno deklico, je njegovo tolaženje otroka na meji nadlegovanja, in ob prihodu ostalih policistov ima na obrazu izraz, kot da

so ga ujeli med zločinom. Nenehno je psihološko nasilen do svoje trpeče žene. »Zakaj nisi lepa? Nisi niti luštna,« ji pove in jo s temi besedami zlomi. Večji del filma se ukvarja z izpraševanjem osumljenca, ki ga briljantno igra Ian Bannen. Johnson je prepričan, da je izjemen detektiv, ki bo zmagal v psihološkem dvoboju z nasprotnikom. Izkaže pa se za butastega primitivca, ki podivja in do smrti pretepe osumljenca, ko ga ta prisili, da se sooči z lastnimi demoni. Nekateri kritiki so se pritoževali, da bi bil potreben subtilnejši igralec, ki bi orisal vse odtenke značaja lika. Ne vem pa, če bi lahko tak igralec utelesil vso fizično grožnjo tega človeka, tega neandertalca, vedno na meji nasilnega izbruha, in če bi bil pripravljen biti tako popolnoma nevšečen kot v tistem hipu, ko njegov samozadovoljni nasmeh izgine, ker mu postane jasno, da se osumljenec iz njega norčuje, ter ga zamenjata srepi pogled in neobvladljiv nasilni bes. Connery je v tej vlogi enostavno grozljiv. Popolnoma postane človek, ki ga igra, kot je nekoč popolnoma utelesil Jamesa Bonda.

V sedemdesetih letih je odigral še nekaj odličnih vlog. Morda je svoj igralski vrhunec dosegel v klasiki Johna Hustona **Mož, ki je želel biti kralj** (*The Man Who Would Be King*, 1975) po zgodbi Rudyarda Kiplinga. Film je hkrati staromodna kolonialistična pustolovščina in satira na kolonialistično mentaliteto. S starim prijateljem Michaelom Cainom igrata britanska vojaka Daniela Dravota in Peachyja Carnahana v Indiji v devetnajstem stoletju, ki se odpravita v Kafiristan, da bi postala vladarja. Ko domorodci, ki jima sledijo, pomislijo, da je on bog, sin Aleksandra Makedonskega, se Daniel Dravot vživi v vlogo boga. Postane modrec, ki rešuje težave prebivalstva, in se odpravi na pot v propad. Connery se ne boji odigrati bedaka, ki se mu gledalci smejejo. Primerno je, da obuja spomine na lastno igro v vlogi Aleksandra na britanski televiziji skoraj petnajst let prej. Tu je isto deško navdušenje, sicer ne več v telesu mladeniča. In je spet vrsta energije, ki jo lahko zaustavi le smrt. Ko Peachyju ukaže, naj se pred njim priklanja, ali ko jezno kriči na duhovnike, ki se upirajo njegovi želji, da se poroči in s tem dobi kraljico, Connery ustvari neizbrisno sliko nadutosti; je človek, ki je istočasno neustavljivo impozanten in zastrašujoče neumen.

Naslednje leto je v filmu **Robin in Marian** (*Robin and Marian*, 1976) Richarda Lesterja z veliko topline odigral ostarelega Robina Hooda, ki se razočaran vrne iz križarskih vojn v Anglijo. Njegov odnos do drobne Audrey Hepburn je zaščitniški, a ne zmore se otresti potrebe, da spet postane tisti junak iz mladosti, kar njega, Marian in revne kmete, ki mu sledijo, popelje v tragedijo. Ni moglo biti drugače, saj je

Mož, ki je želel biti kralj (1974)

The Hill (1965)

do avtoritete enako ravnodušen kot v filmu *The Hill*. »Robin me vedno obsoja,« reče umirajoči kralj Richard Levjesrčni. »Prekleti kmet. Obsojati kralja!« A če bo to kdor koli počel, bo to ta trmasti in ponosni Škot. V ambiciozni in občasno osupljivi futuristični znanstvenofantastični zgodbi **Zardoz** (1974) Johna Boormana je bil brezsramni objekt pogleda kamere. Gol, z izjemo predpasnika in črnih škornjev, je igral barbara, vtihotapljenega med elito, ki je zgubila moč erekcije in obstaja zgolj na intelektualni ravni. Dotikajo se ga in ga božajo, fascinirajo jih njegove kosmate prsi, njegovi spomini na ubijanje in posilstvo, ki jih lahko vidijo. Boorman ni dovolj razvil te parabole petelina med kokošmi; kot da se je ustrašil intenzivno faličnih implikacij svoje zgodbe. Zato je tudi Connery v filmu deloval nekako zbegano.

Občinstvo je te filme zavrnilo, kot je leta 1965 zavrnilo *The Hill* – svojega idola ni želelo videti kot poraženega upornika v solzah, neandertalskega policista, klimakteričnega Robina Hooda ali goloprsega barbara. Rado pa ga je gledalo kot beduinskega vodjo, v fantovskih pustolovščinah v **Vetru in levu** (*The Wind and the Lion*, 1975, John Milius), in kot šarmantnega roparja v **Prvem velikem ropu vlaka** (*The First Great Train Robbery*, 1978, Michael Crichton). Uspeh Bonda ga je obsodil na junaške vloge.

Vlogi kontemplativnega in briljantnega meniha Williama Baskervilskega v **Imenu rože** (*The Name of the Rose*, 1986, Jean-Jacques Annaud) in starega, kot jeklo trdega policista Jimmyja Malona v **Nedotakljivih** (*The Untouchables*, 1987) Briana De Palme sta ga vrnila v zvezdniško prvo ligo. Za prvo je dobil nagrado BAFTA, za drugo pa tisti tip oskarja, ki sta ga dobila Humphrey Bogart in John Wayne: priznanje staremu in priljubljenemu igralcu. S tema dvema filmoma je ustvaril

podobo starega modreca in mentorja mlajšim moškim. Igral je očeta Indiane Jonesa, ponosnega in osamljenega kapitana sovjetske podmornice v **Lovu na rdeči oktober** (*The Hunt for Red October*, 1990, John McTiernan) ter druge vloge, ki se spodobijo staremu veteranu filma.

Na platnu se je upiral starosti, za razliko od Clinta Eastwooda, ki je staranje naredil za sestavni del svojega filmskega značaja. Connery je bil v tem pogledu bolj podoben Jeanu Gabinu: starejši ko je bil, bolj mačistične so bile njegove vloge. Igral je junake, ki so jih ostali liki občudovali. Morda je to smešno. Morda je postal parodija alfa moškega, a občinstvo ga je imelo rado, bilo je prizanesljivo do starega leva. Nekateri kritiki so se zgražali nad razliko v letih med njim in Catherine Zeta-Jones v **Pasti** (*Entrapment*, 1999, Jon Amiel), a film je bil globalna uspešnica. Občasno ga je bilo lepo videti, kot recimo starega nespoštljivega razbijača v **Alkatrazu** (*The Rock*, 1996, Michael Bay), še vedno zmožnega uničiti ulice San Francisca v pregonu z avtomobili. Kot stari, osamljeni pisatelj je bil izjemno ganljiv v **Forresterjevem razkritju** (*Finding Forrester*, 2001, Gus Van Sant), v filmu **Srčne igre** (*Playing by Heart*, 1999, Willard Carroll) pa je imel tako pristno kemijo s čudovito Geno Rowlands, da je škoda, da ni posnel več takšnih intimnih dram.

Connery zdaj deluje kot junaška figura iz nekega drugega časa, z vsemi težavami, vrlinami in hibami, ki jih to prinaša s sabo. Njegova karizma, tako svetla kot temna, je nesporna. Neka njegova soigralka je opazila, da ko Sean Connery vstopi v sobo, vemo, da je Sean Connery vstopil v sobo. Ni bil človek, ki bi ga primerjali z njegovimi vrstniki, ampak smo njih primerjali z njim. Bil je unikaten. Ko je bil na velikem platnu, z njega ni bilo mogoče odvrniti pogleda.